

Історія

УДК 93/94 (477.83/.86)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17223725>

Внесок галицького сільського духовенства в розвиток українського шкільництва у Галичині (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.)

Дрогобицька Оксана Ярославівна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри етнології і археології,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-
Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

Жерноклєсв Олег Станіславович,

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії,
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5897-0785>

Прийнято: 13.09.2025 | Опубліковано: 29.09.2025

***Анотація:** У статті аналізується роль греко-католицького сільського духовенства в процесі розвитку системи шкільної освіти в Галичині наприкінці XIX – 30-х років XX століття. Автори досліджують різні аспекти діяльності священників, включаючи їхню участь у підтримці здібної молоді й формуванні нової освіченої верстви, розбудові мережі приватних навчальних закладів та боротьбі за українську мову навчання через участь у поданні відповідних декларацій.*

***Мета дослідження** – простежити внесок сільського духовенства Української Греко-Католицької Церкви у розвиток шкільництва у Галичині в*

контексті тогочасних культурно-освітніх і суспільно-політичних процесів. Автори також вважають необхідним повернути із забуття імена низки представників кліру, які активно відстоювали право українців на навчання рідною мовою, однак, на жаль, є маловідомими для широкого загалу.

Методологія опирається на принципи історизму, науковості, об'єктивності й системності. Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) і спеціально-історичні (історико-генетичний й історико-системний) методи.

Автори роблять висновок, що саме священники заохочували здібну молодь до продовження навчання у вищих і середніх освітніх закладах, ремісничих чи господарських школах. Вони надавали моральну та матеріальну підтримку дітям із незаможних сімей. Крім цього, сприяли розвитку педагогічного товариства «Рідна школа», беручи активну участь у його роботі, а також засновуючи приватні навчальні заклади, збираючи пожертви. Представники духовенства заохочували громадськість до боротьби за право на здобуття освіти рідною мовою, організовували збір підписів на деклараціях.

Ключові слова: Українська Греко-Католицька Церква, духовенство, Галичина, священник, національна ідентичність, суспільна діяльність, школа, громада, селяни.

The contribution of the Galician Rural Clergy to the Development of Ukrainian Education in Halychyna (late 19th – 1930s)

Oksana Drohobytska,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of Ethnology and Archeology, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2929-1708>

Oleh Zhernokleiev,

Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department
of World History, Vasyl Stefanyk Carpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5897-0785>

Abstract: *The article analyzes the role of the Greek Catholic rural clergy in the development of the school education system in Halychyna in the late 19th and early 20th centuries. The authors examine various aspects of the priests' activities, including their participation in supporting talented young people and forming a new educated class, developing a network of private educational institutions, and fighting for the Ukrainian language of instruction by participating in the submission of relevant declarations.*

The aim of the study is to trace the contribution of the rural clergy of the Ukrainian Greek Catholic Church to the development of schooling in Halychyna in the context of the cultural, educational, and socio-political processes of the time. The authors also think it necessary to restore the names of a number of clergymen who actively defended the right of Ukrainians to be educated in their native language, but who, unfortunately, are little known to the general public. The methodology is based on the principles of historicism, scientific rigor, objectivity, and systematicity. General scientific (analysis, synthesis, generalization) and special historical (historical-genetic and historical-systemic) methods were used.

The authors conclude that it was priests who encouraged talented young people to continue their education in higher and secondary educational institutions, craft or economic schools. They provided moral and material support to children from poor families. They contributed to the development of the «Ridna Shkola» society by actively participating in its work, as well as by establishing private educational institutions and collecting donations. Representatives of the clergy

encouraged the public to fight for the right to education in their native language and organized the collection of signatures on declarations.

Keywords: *Ukrainian Greek Catholic Church, clergy, Halychyna, priest, national identity, social activity, school, community, peasants.*

Постановка проблеми. Розвиток українського шкільництва у Галичині наприкінці XIX – 30-х років XX ст. був тісно пов'язаний з діяльністю греко-католицького сільського духовенства, що обумовлювалося кількома факторами. По-перше, у рамках своїх душпастирських обов'язків священники постійно контактували з школою, адже вели уроки релігії, працювали в місцевих комітетах опіки над сиротами та часто очолювали чи були членами місцевих шкільних рад. По-друге, зазвичай вони достеменно знали потреби своїх парафіян, їхнє матеріальне становище, рівень освіченості й користувалися високим авторитетом, а відтак могли впливати на важливі рішення селян (в тому числі й у шкільних питаннях). По-третє, на відміну від учителів, яких за надмірну активність переводили в інші школи під формальним приводом чи взагалі достроково відправляли на пенсію, представники кліру менше залежали від урядових установ, а тому мали відносно кращі умови для розгортання своєї громадської роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Історики Ю. Грабець [1; 2], В. Виздрик [3], І. Гнип [4], Р. Делятинський та Т. Галян [5], І. Зуляк [6; 7], Н. Колб [8], І. Пилипів [9] у своїх публікаціях проаналізували різні аспекти суспільної діяльності парафіяльного духовенства, в тому числі й культурно-освітню складову. Освітню політику урядів Польщі, її реалізацію у національній, культурно-освітній і мовній сферах, а також особливості сприйняття цієї політики населенням Галичини в 20-х–30-х роках XX ст. розглянула О. Руда [10; 11]. Дослідниця О. Дрогобицька також

неодноразово зверталася до вказаної тематики у рамках вивчення побуту священників і членів їхніх родин [12–16].

Однак, основу для написання цієї статті становлять мемуари, які дозволяють подивитися на проблему саме очима сучасників. У першу чергу виділяємо мемуарні збірники «Броди і Брідщина» [17], «Городенщина» [18], а також спогади о. Тита Войнаровського [19], М. Логази [20], Л. Лугової [21], В. Пласконоса [22], І. Макуха [23], К. Малицької [24], о. П. Олійника [25] та інших. Цікаво, що більшість з авторів спогадів були або душпастирями, або їхніми дітьми й безпосередньо брали активну участь в житті сільських громад. Цінну інформацію також вдалося почерпнути з краєзнавчих видань І. Дейчаківського [26], Б. Купчинського [27] та М. Микицея [28].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на численні наукові досягнення у дослідженні культурно-освітньої діяльності галицького греко-католицького духовенства та його ролі у процесах становлення національної ідентичності українців наприкінці XIX – у 30-х роках XX ст., досі існують питання, які потребують детальнішого аналізу. До таких відносимо участь сільських священників у боротьбі за українську мову навчання під час «плебісцитових акцій» у зв'язку з шкільним законом 1924 року. Також вважаємо за необхідне повернути із забуття імена низки представників кліру, які активно відстоювали право українців на навчання рідною мовою, однак є маловідомими для широкого загалу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Враховуючи специфіку даної проблеми, маємо на меті проаналізувати внесок греко-католицького сільського духовенства у процес розвитку українського шкільництва у Галичині в контексті культурно-освітніх і суспільно-політичних процесів кінця XIX – 30-х років XX ст. Для цього необхідно вирішити наступні завдання: 1) визначити роль священнослужителів у формуванні освіченої верстви у Галичині; 2) оцінити

внесок парохів у розбудову мережі українських навчальних закладів;
3) простежити боротьбу представників кліру за українське шкільництво під час так званих «плебісцитових акцій».

Методологія дослідження опирається на принципи історизму, науковості, об'єктивності й системності. Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, узагальнення) і спеціально-історичні (історико-генетичний й історико-системний) методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед зауважимо, що підтримуючи талановиту молодь, священнослужителі мали гідний приклад для наслідування в особі митрополита Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) Андрея Шептицького, який ввійшов в історію як опікун українського шкільництва. Представники духовенства заохочували селян віддавати дітей на навчання й самі часто допомагали влаштовувати учнів у гімназії, рільничі школи та духовні семінарії. Зокрема, майбутній лікар Михайло Логаза додатково приватно навчався у пароха с. Підпечари Товмацького повіту Климентія Кульчицького і восени 1918 р. здав вступний іспит до української державної гімназії у Станиславові [20, с. 16]. Цей священник також заснував у місті селянську бурсу, де мали можливість проживати діти з незаможних родин. Таку ж бурсу за рахунок прибутків з маєтку своєї дружини заклав у Бродах парох с. Суховоля Бродівського повіту І. Олексин [21, с. 67].

Показовою є постать о. Степана Городецького – пароха сіл Вербилівці, Бабухів і Залужжя Рогатинського повіту, який у 1905 р. очолив управу української бурси для учнів гімназії у Рогатині. З його ініціативи для бурси було закуплено новий будинок з садом поблизу річки, в якому оселилися 40 учнів [5, с. 69].

Священник с. Босири Гусятинського повіту С. Матковський надавав матеріальну підтримку здібним дітям для навчання у вищих навчальних закладах [1, с. 29; 9, с. 2051]. Бідними учнями також опікувався

о. Андрій Стрільчик із с. Стрільче Городенківського повіту. Він збирав кошти для їхнього утримання у Городенківській гімназії, а окремих гімназистів навчав там самотужки [18, с. 183]. Парох с. Ямниця Станиславівського повіту Юстин Гірняк також відправляв обдарованих дітей на навчання у гімназію чи ремісничі школи. Він підтримував молодіжну організацію «Пласт», товариство «Сокіл-батько» і навіть опікав ямницьких футболістів. Крім цього, керував хором, навчав дітей грі на музичних інструментах, ставив театральні вистави й відвідував режисерські курси [26, с. 262; 29, арк. 1].

У своїй «Автобіографії» душпастир с. Мшанець Старосамбірського повіту М. Зубрицький зазначав, що після вечірнього богослужіння уся молодь приходила у його парафіяльний дім і навчалася читати за допомогою «рухомої азбуки» [12, с. 13]. Окремі священники, спостерігаючи безробіття у середовищі української інтелігенції, заохочували сільських дітей до здобуття практичних професій. Як згадував Василь Пласконіс із с. Дичків на Тернопільщині, одну його сестру за порадами о. Платона Карпінського батьки віддали навчатися кравецької справи, а брата – до слюсарської школи у Відні [22, с. 36].

На ниві боротьби за українське шкільництво доволі промовистою є діяльність пароха сіл Балинці, Трофанівки і Бучачків Коломийського повіту Тита Войнаровського, який ще наприкінці XIX ст. організував у селі бойкот учительки-польки. Через довірених осіб він розпорядився, щоб усі селяни відверто її ігнорували. У результаті такої згуртованої акції учителька змушена була сама виконувати важкі господарські роботи, а відтак через пів року за власним бажанням перевелася на інше місце праці [19, с. 29]. Наступним кроком о. Т. Войнаровського стало відкриття чотирикласної школи з українською мовою навчання. На той час у Балинцях діяла двокласна школа, яка могла вмістити щонайбільше 160 учнів з трьох сіл парафії. Цього звичайно було недостатньо, адже кількість усіх дітей, зобов'язаних відвідувати

навчання, становила 740. Парох подав прохання у шкільну раду про відкриття чотирикласної школи, але отримав відмову [19, с. 29].

Знову ж через своїх довірених осіб Тит Войнаровський розпорядився, щоб учні відмовлялися від навчання польською мовою, а на запитання про причини такої позиції, відповідали, що у Балинцях не мають з ким спілкуватися польською, а з двокласної школи не можуть піти до міської ремісничої школи, тому й не вбачають потреби у вивченні мови. Місцеві вчителі, хоча й були свідомими українцями, однак за порадою священника фізично карали дітей за бойкот навчання. Кожна покарана дитина таємно отримувала в якості «заохочення» від пароха 1 корону¹ [19, с. 30].

Події у Балинцях швидко набули суспільного розголосу. Як згадував священник, «приїхав на доходження інспектор раз, другий, третій, приїхала зі староства комісія, велися індагації (допити – О.Д., О.Ж.) по пару днів, жандарми не виходили з села – все надармо» [19, с. 30]. Така наполеглива боротьба тривала впродовж чотирьох років і закінчилася у 1900 р. відкриттям чотирикласної школи з українською мовою навчання. Варто також зазначити, що нова школа розпочала свою роботу у просторому приміщенні, яке громада за ініціативою пароха звела ще під час боротьби за її заснування [19, с. 30].

У «Зошитах» о. Павла Олійника знаходимо цікавий приклад співпраці душпастиря, церковного комітету та інших членів сільської громади у справі будівництва школи. Священник згадував, що мешканці с. Хоростець на Бережанщині вирішила спершу зводити школу, а не церкву (попередній храм згорів під час Першої світової війни). Церковний комітет передав на будову навчального закладу 65 тис. цеглин, випалених на власній цегельні, й позичив громаді 3600 злотих. Цю безвідсоткову позику селяни мали повернути у термін до 10 років. Частину коштів виділив місцевий кооператив «Надія», який

¹ Корона – грошова одиниця Австро-Угорщини у 1892–1918 рр.

натомість отримав безплатне приміщення для крамниці. Таким чином, завдяки спільним зусиллям пароха, членів церковного комітету та свідомих селян з вересня 1931 р. навчання розпочалося у новій шкільній будівлі [25, с. 38].

Ще одним яскравим прикладом підтримки духовенством українського шкільництва є сільськогосподарська школа у с. Миловання Товмачського повіту, якою опікувався о. Микола Бачинський [23, с. 57; 24, с. 12]. Священик проводив курси для неграмотних у парафії та пропагував боротьбу з неписьменністю в навколишніх селах. Він активно цікавився системою шкільництва за кордоном і виголосив реферат про освіту селян на Першому українському просвітньо-економічному конгресі у Львові, який проходив 1–2 лютого 1909 р. [30, с. 2–3]. Серед засновників і меценатів господарських шкіл відомі також священики С. Кульчицький [31, с. 43], С. Городецький, С. Маркевич [8, с. 477], Й. Фолис [32, с. 71] та інші.

Чимало священнослужителів засновували дитячі садки («захоронки»). Наприклад, у 20-х рр. XX ст. о. З. Кисілевський за власні кошти збудував у с. Гринівці Товмачського повіту приміщення, призначене для українських дошкільнят. Ще один дитячий садок у с. Остриня цього ж повіту організував о. Г. Зінко [28, с. 16, 17]. Часто дошкільними закладами опікувалися дружини та доньки священників. Зокрема, у Тишківцях Городенківського повіту ясла-садок засновано з ініціативи доньки місцевого пароха Ольги Шухевич, де вона навчала малюків співу, танцям та читанню. Вже у 1894 р. там за рахунок церкви і жіночого товариства утримувалося 140 дітей [27, с. 87]. Дошкільні навчальні заклади сприяли вихованню у релігійному дусі і, що не менш важливо, дозволяли уникнути дитячого травматизму тоді, коли більшість дорослих членів сім'ї були зайняті на польових роботах. Не останню роль при створенні садків відігравав і національний фактор, адже дитячі захоронки, на думку активістів цієї справи, могли зупинити полонізаційні впливи [15, с. 330].

Представники духовенства підтримували педагогічне товариство «Рідна школа», організовуючи його філії на місцях [2, с. 47; 6]. Разом із іншими представниками сільської інтелігенції вони закликали парафіян долучатися до збору пожертв на потреби українського шкільництва під час різдвяних, великодніх і храмових свят [16, с. 125]. На наш погляд, доволі промовистим є той факт, що 25% усіх провідників цього товариства були українськими священиками, а з 69 голів повітових гуртків 24 мали духовний сан [4, с. 56].

Сільські священики також долучалися до справи заснування приватних шкіл. Так, парох с. Черниця Бродівського повіту С. Гаврилюк відкрив на приходстві школу для старших юнаків і дівчат, навчанню яких раніше завадила Перша світова війна [17, с. 127]. Із переписки Станиславівського повітового староства з органами поліції довідуємося, що у с. Горохолина Богородчанського повіту в 1933 р. через пропаганду гуртка «Рідна школа» о. О. Петрашем повністю опустів державний навчальний заклад, а в домівках членів товариства закладено приватні курси [33, арк. 23]. У зв'язку з цим священика тримали під слідством впродовж двох місяців [14, с. 23].

У міжвоєнний період боротьба за українську школу загостилася у зв'язку з прийняттям так званого шкільного «закону Грабського»² від 31 липня 1924 р. Згідно ст. 3 закону викладання предметів мовою меншин ставало можливим тільки за умови, якщо ця громада складала не менше 25 % усього населення, і батьки не менше 40 учнів подали відповідні прохання, затверджені судами, нотаріатами, староствами, гмінною владою. Такі декларації повинні бути подані до 31 грудня. Шкільний інспектор 1 лютого зобов'язувався повідомити про ухвалене рішення. Після цього інші батьки могли до 30 квітня подати декларації за польську мову навчання. Якщо ж батьки 20 учнів подавали такі документи, школа ставала двомовною [11, с. 262–263]. У таких школах з

² За іменем автора, міністра у справах віровизнань і публічної освіти Станіслава Грабського.

першого класу запроваджували читання, письмо польською мовою, а українською викладали природознавство, малювання, ручну працю [10, с. 42].

Усвідомлюючи усі загрози нового шкільного законодавства, священники під час недільних чи святкових богослужінь висловлювалися на підтримку української мови навчання. У звіті Станиславівського повітового староства зазначено, що 1 березня 1925 р. під час богослужіння у с. Палагичі Товмачського повіту священник з Острині агітував парафіян підписувати декларації за українську мову навчання. Після відправи селяни на чолі з парохом пішли до канцелярії і вимагали у війта, щоб він підписав їм декларації [34, арк. 144 зв.]. У іншому звіті за цей же рік говориться, що окремі представники сільського духовенства самі виписували селянам декларації і розподіляли їх між довіреними особами з метою отримання якнайбільшої кількості підписів [35, арк. 21]. Крім цього, у документі зафіксовано факт збору грошей на педагогічне товариство «Рідна школа» о. Ю. Гірняком [35, арк. 12]. Зауважимо, що такі акції були не поодинокими. Зокрема, у січні 1928 р. о. Василь Бачинський провів збір декларацій на користь української мови навчання у с. Жеребки Королівські й Жеребки Шляхетські Тернопільського воєводства, отримавши 42 та 36 декларацій відповідно [7, с. 136].

Можна навести ще один промовистий приклад, пов'язаний із шкільними плебісцитами. Селяни с. Тишківці Городенківського повіту, очолювані своїм парохом о. Зеноном Шухевичем, зуміли відстояти право викладання у школі українською мовою. Справа в тому, що за кілька днів до кінця грудня 1924 р., коли закінчувався термін подачі декларацій за українську мову навчання, городенківський староста розпорядився, щоб усі підписи на деклараціях були завірені не сільським війтом, а повітовим староством. Представники влади розраховували на те, що батьки не захочуть зайвий раз їхати до міста і залагоджувати такі формальності, а якщо й прибудуть до Городенки, то нечисленною групою. Натомість вранці 31 грудня селяни з Тишківців

організовано (на понад 300 саях!) приїхали до будинку староства для того, щоб легалізувати свої підписи на деклараціях. Як писав І. Васишин у історико-мемуарному збірнику «Городенщина», «...ця постава свідомого українського села, не тільки у великій мірі вплинула на освідомлення і поставу інших, навіть дуже відсталих громад, але і поляків заставила призадуматися над перспективами дальшого їх володіння на наших землях» [18, с. 194].

При проведенні шкільного плебісциту особливої ваги набувала роз'яснювальна робота з боку священника, оскільки селяни не завжди вникали у суть документів, які їм доводилося підписувати. В одному із своїх виступів сенаторка Мілена Рудницька наголошувала на численних зловживаннях не тільки поліцейських, війтів чи староств, а й учителів-поляків. Вона вказувала на факти підкупу дітей солодощами, щоб ті підписали своїх батьків на деклараціях за польську мову навчання, або ж виманювання підписів під виглядом матеріальної допомоги чи додаткових харчів для школярів [36, с. 527].

Загалом незважаючи на активну участь духовенства та свідомих українських педагогів, плебісцитова акція завершилася безуспішно. У 1926 р. у Копичинецькому, Скалатському і Радехівському повітах не було жодної української школи, а у Чортківському повіті, де українське населення за даними польської статистики становило 60%, залишилася тільки одна українська школа [3, с. 177].

Спочатку такі плебісцити проводили щорічно, однак розпорядженням Президента Польщі від 29 листопада 1930 р. було внесено зміни до ст. 3 шкільного закону 1924 р., за якими вони мали відбуватися раз на 7 років. Отже, мову навчання у школі, яка була запроваджена на підставі поданих заяв, можна було змінити не скоріше як через сім років від її запровадження [11, с. 264]. Як справедливо стверджує дослідниця О. Руда, це розпорядження не лише значно ускладнило українській громадськості боротьбу за зміну мови навчання, а й всупереч очікуванням влади ще більше загострило міжетнічні відносини у

Галичині [11, с. 264]. Водночас варто наголосити, що попри низьку ефективність громадські плебісцити мали велике значення, оскільки дозволяли населенню згуртовуватися у своїх прагненнях навчати дітей рідною мовою, а також підводили до розуміння необхідності підтримки власного приватного шкільництва.

Висновки і перспективи подальших розвідок.

Таким чином, греко-католицьке сільське духовенство Галичини наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. активно підтримувало українську школу, що проявлялося у різних напрямках громадської роботи. У першу чергу священники заохочували здібну молодь до продовження навчання у вищих і середніх освітніх закладах, ремісничих чи господарських школах. Вони надавали моральну і, що не менш важливо, матеріальну підтримку дітям із незаможних сімей. Крім цього, представники кліру сприяли розвитку товариства «Рідна школа», беручи активну участь у його роботі, а також засновуючи приватні навчальні заклади й збираючи благодійні пожертви. Не слід також недооцінювати роль священнослужителів у проведенні шкільних плебісцитів, які стимулювали громадськість до боротьби за право на здобуття освіти рідною мовою. Звичайно ми не виключаємо, що серед тогочасного сільського духовенства траплялися парокси, які байдуже ставилися до питань національної школи, однак переконані, що вони були в абсолютній меншості.

Перспективним для подальших досліджень, на наш погляд, є детальніше вивчення досвіду боротьби сільських громад кінця XIX – 30-х рр. XX ст. за україномовні школи, адже наведені у статті приклади демонструють високий рівень згуртованості та єдності при відстоюванні національних інтересів.

Список використаних джерел

1. Грабець Ю. Культурно-освітня діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського*

національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.
Серія: Історія. 2024. №1. С. 26-32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.1.4>

2. Грабець Ю. Просвітницька діяльність греко-католицького духовенства Східної Галичини в міжвоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2024. №2. С. 44-50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.2.5>
3. Виздрик В. З історії українського шкільництва Галичини в міжвоєнний період. *Вісник НУ «Львівська політехніка» «Держава та армія»*. Львів: Вид. НУ «Львівська політехніка». 2011. № 693. С. 176 – 181.
4. Гнип І. Греко-католицька церква на шпальтах міжвоєнних галицьких газет – напрямки роботи. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія. 2016. Вип. 2. Ч. 2. С. 52–58.
5. Галян Т., Делятинський Р. Отець Степан Городецький (1853–1928): історичний портрет. *Науковий вісник Івано-Франківської академії Івана Золотоустого «Добрий Пастир»*. Богослов'я. Філософія. Історія. 2020. Вип. 15. С. 53-80. DOI: <https://doi.org/10.52761/2522-1558.2020.15.11>
6. Зуляк І. Внесок греко-католицького духовенства у розвиток соціально-економічного та культурно-освітнього життя українців Східної Галичини у міжвоєнний період. *Вісник гуманітарних наук*. 2025. Вип. 7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15348544>
7. Зуляк І. Участь греко-католицького духовенства у культурно-освітніх процесах на території Східної Галичини у міжвоєнний період. *Консенсус*. №1. 2025. С. 132–141. DOI: <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-01/132-141>

8. Колб Н. Господарсько-економічна діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Галичини наприкінці XIX ст. *Історія релігій в Україні: науковий щорічник*. 2010. Книга I. С. 472 – 480.
9. Пилипів І. Виховна та культурно-просвітницька діяльність греко-католицького духовенства в 20-30-ті роки XX століття. *Вісник науки та освіти*. 2025. Вип. 3 (33). С. 2043–2058. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3\(33\)-2043-2058](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-3(33)-2043-2058)
10. Руда О. Наступ на українське шкільництво: діяльність кураторії Львівського шкільного округу в 1921–1926 роках. *Новітня доба*. 2021. Вип. 9. С. 30–49. DOI: 10.33402/nd.2021-9-30-49
11. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції. Львів: ТзОВ «Простір-М», 2019. 802 с.
12. Борчук С., Дрогобицька О. Громадська діяльність духовенства Бойківщини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Південний архів (історичні науки): збірник наукових праць*. 2023. Вип. 42. С. 11–16. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2023-42-2>
13. Дрогобицька О. Виховання молоді на прикладі громадської діяльності родини Ганушевських. *Джерела: Науково-методичний вісник*. 2022. № 1-4. С. 18–19.
14. Дрогобицька О. Роль галицького сільського духовенства у боротьбі за українську школу (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Християнство – духовна основа українського народу (до 1030 – річчя хрещення України-Руси): Матеріали науково-практичної конференції (Івано-Франківськ, 8 жовтня 2018 р.)*. Івано-Франківськ, 2019. С. 17–26.
15. Дрогобицька О. Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.

16. Дрогобицька, О. Храмове свято в обрядовій культурі та громадському побуті галицьких селян (кінець XIX – 30-ті роки XX століття). *Народна творчість та етнологія*. 2021. Вип. 3 (391). С. 122–135.
17. Броди і Брідщина: історично-мемуарний збірник / Ред. Я. Чумак. Торонто, Онтаріо: 1988. 671 с.
18. Городенщина: Історично-мемуарний збірник. Нью-Йорк–Торонто–Вінніпег, 1978. 864 с.
19. Войнаровський Т. Спогади з мого життя. Історичні постаті Галичини XIX – XX ст. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто, 1961. С. 11–75.
20. Логаза М. Таке то в нас життя: Спогади – промови – есеї – коментарі – вибране про охорону здоров'я. Сиракюзи, Нью-Йорк: Укrapинт, 1985. 352 с.
21. Лугова Л. Стежками минулого (Спогади). Буенос-Айрес, 1984. 244 с.
22. Пласконіс В. З рідного села в широкий світ. Сент Кетерінс, 1975. 256 с.
23. Макух І. На народній службі: Спогади. К.: Основні цінності, 2001. 572 с.
24. Малицька К. З побуту в Милованню. Львів, 1926. 24 с.
25. Олійник П. Зошити: Мемуари. К., 1995. 192 с.
26. Дейчаківський І. Ямничани. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. 336 с.
27. Купчинський Б. Історія Тишківців (в датах, подіях і фактах). Коломия: Вік, 1994. 256 с.
28. Микицей М. З історії освіти Тлумаччини. Т. 1. Івано-Франківськ: Лілея–НВ, 2007. 372 с.
29. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). Ф. 378. Оп. 1. Спр. 46. 13 арк.
30. Макух І. Памяти щирого прихильника селянської освіти (В першу річницю смерті). *Український вістник*. 1921. 18 березня. Ч. 43. С. 2–3.
31. Лебедович І. Полеві духовники Української Галицької Армії. Вінніпег, 1963. 325 с.

32. Сохоцький І. Що дали греко-католицька Церква й духовенство українському народові. Філадельфія, 1951. 105 с.
33. ДАІФО. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 79. 355 арк.
34. ДАІФО. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 259. 308 арк.
35. ДАІФО. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 125. 131 арк.
36. Мілена Рудницька: Статті. Листи. Документи: збірник. Львів: Б.в., 1998. 843 с.